

Przemysław Józwikiewicz

Ukraińska lokalizacja oprogramowania komputerowego: zarys problemu

Studia Ukrainica Posnaniensia 3, 87-103

2015

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

**РОЛЬ ПОЛЬСЬКИХ ЗАПОЗИЧЕНЬ У ФОРМУВАННІ
МОВНОЇ КАРТИНИ СВІТУ УКРАЇНЦІВ
(НА МАТЕРІАЛІ УКРАЇНСЬКИХ
ПИСЕМНИХ ПАМ'ЯТОК XVI–XVII СТ.)**

СВІТЛАНА ГРИЦЕНКО

Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ — Україна

**ROLA POLSKICH ZAPOŻYCZEŃ W KSZTAŁTOWANIU
JEZYKOWEGO OBRAZU ŚWIATA UKRAIŃCÓW
(NA PODSTAWIE UKRAIŃSKICH
ZABYTKÓW PISANYCH XVI — XVII WIEKU)**

SWIŁANA HRYCENKO

Kijowski Uniwersytet Narodowy im. Tarasa Szewczenki, Kijów — Ukraina

STRESZCZENIE. Wzmoczone zainteresowanie badaczy zagadnieniem polskich zapożyczeń leksykalnych oraz ich adaptacji do systemu języka-odbiorcy jest w znacznym stopniu uwarunkowane dużą liczbą takich zapożyczeń w ukraińskich zabytkach pisanych XVI–XVII w. Przeanalizowane ukraińskie zabytki pisane wskazanego okresu demonstrują ideograficzną różnorodność polskojęzycznych zapożyczeń leksykalnych, umożliwiającą modelowanie struktury językowego obrazu świata. Ważnym aspektem powyższej analizy jest ocena roli omawianych zapożyczeń: czy poszerzają one strukturę pojęciową języka, czy raczej poszerzają zasoby wyrażania obecnych w języku, lecz wcześniej już ukształtowanych pojęć.

**THE ROLE OF POLISH BORROWINGS IN SHAPING
THE UKRAINIANS' LANGUAGE MAP OF THE WORLD
(ON THE MATERIAL OF UKRAINIAN
LITERATURE SOURCES OF XVI–XVII CENTURIES)**

SVITLANA GRYTSENKO

Taras Shevchenko Kyiv National University, Kyiv — Ukraine

ABSTRACT. Linguists' great interest to the problem of borrowing lexical polonisms and their adaptation into the system of a language-recipient is caused by their wide use in Ukrainian literature of the XVI-XVIIth centuries. Discovered Ukrainian sources of the researched period demonstrate ideographic diversity of Polish lexical borrowings that allows modeling the structure of language mapping of the world, solving the problem whether borrowings enrich the structure of language concepts or just vary the means of conceptual expressions that were formed in the past and already exist in the language.

В історії України період XVI – XVII ст. — епоха енергійного культурно-просвітницького руху, розквіту науки й літератури. На цей час припадає перше культурне відродження України, що, „розбудило громадську енергію, (...) викликало нові пориви національної солідарності, викресало нові колективні форми громадської кооперації, нові методи освіти й культурного

виховання”¹. Саме перелом XVI – XVII ст. був часом найбільшої інтенсивності в Україні реформаційних рухів як сприйнятих із Заходу й частково зі Сходу, так і витворених на місцевій основі. На думку Я. Ісаєвича, існують підстави розмірковувати про формування того типу суспільного руху, що був властивий „північному ренесансові”, й тієї культури, що виникла на цій основі².

Найкращим лакмусом усіх змін, що відбувалися в українському суспільстві, стала мова. Як стверджує В. Німчук, мовна ситуація в досліджуваній період в Україні була „найкомплікованіша у Європі (якщо не в усьому світі)”³, оскільки активно розвивалися й застосовувалися різні мови, що належали до відмінних мовних систем, мали різну структуру й відрізнялися як походженням, так і характером використання; це були українська (руська), церковнослов’янська (слов’янська), грецька, латинська, гебрійська та ідиш, вірменська, турецька, кипчацько-татарська, польська, німецька, угорська, італійська, французька та ін.⁴.

Невичерпним джерелом збагачення староукраїнської мови стали лексичні запозичення, що вносили суттєві корективи у формування МКС українців досліджуваного періоду. Лінгвісти роблять спроби осмислити складний і протяжний у часі, а тому й мінливий процес запозичення, його етапи та риси, виокремлюючи при цьому свій предмет дослідження як самодостатній.

Метою цієї розвідки є аналіз польських запозичень, виявлених в українських писемних пам’ятках к. XVI – XVII ст., та з’ясування їхньої ролі у формуванні МКС українців. Зауважимо, що в історії української і польської мов їхні контакти в період XVI – XVII ст. мали важливе значення: вони були обоюдно інтенсивними й вплинули на розвиток обох мов⁵, зокрема вплив польської мови на сучасну українську мову досліджувала Д. Будняк⁶; окремий хронологічний зріз побутування польської мови в Україні, а саме XVII ст., вивчала О. Лазаренко⁷; лексичні полонізми в актовій мові були предметом наукового інтересу М. Худаша⁸.

Закцентуємо увагу на важливих аспектах дослідження результатів мовного контактування — запозиченнях: проаналізуємо їх репертуар, шляхи переміщення в староукраїнську мову, час переймання, адаптацію до системи мови-реципієнта та їх функціонування в сучасній українській мові.

Одним із напрямків дослідження запозичень є створення їх тематичної класифікації, виділення тематичних груп лексики. Саме через тематичну та се-

¹ М. Грушевський, *Історія України-Руси в 7 т.*, Київ 1991, т. 6, с. 113.

² Я. Ісаєвич, *Українська культура на переломі (друга половина XVI – перша половина XVII ст.). Культурно-національне відродження. Загальна характеристика періоду*, [в:] *Історія української культури в 2 т.*, Київ 2001, т. 2, с. 482–483.

³ В. В. Німчук, *Конфесійне питання і українська мова кінця XVI – початку XVII століть*, [в:] *Берестейська унія і українська культура XVII століття*, Львів 1996, с. 1.

⁴ О. Купчинський, *Українська церква і питання української (руської) народно-розмовної мови у другій половині XVI–XVII століттях*, [в:] „Warszawskie zeszyty ukrajinoznawcze” Warszawa 1997, 4–5, с. 205.

⁵ И. И. Перволюф, *Славянская взаимность от древнейших времен до XVIII в.*, СПб. 1874; Р. Рихардт, *Польские заимствованные слова в украинском языке*, Киев 1957; В. М. Русанівський, *Польська ділова мова XVI – XVII ст. як джерело вивчення її історичних взаємин з українською*, [в:] *Славістичний збірник*, Київ 1963, с. 86–97.

⁶ Д. Будняк, *Полонізми в сучасній українській мові*, Автореф. дис. канд. філол. наук, Київ 1991.

⁷ О. М. Лазаренко, *Особливості функціонування польської мови в Україні у XVII столітті (на матеріалі творів Лазаря Барановича)*, Автореф. дис. канд. філол. наук, Київ 2005.

⁸ М. Л. Худаш, *Лексика українських ділових пам’яток кінця XVI – початку XVII ст. (на матеріалах Львівського Ставропігійського братства)*, Київ 1961.

мантичну класифікації можна наблизитися до розв'язання питання про роль запозичень: чи розширюють запозичення понятійну структуру мови, чи лише розширюють засоби вираження наявних у мові сформованих давніше понять. Водночас через класифікацію лексики стає можливим моделювання структури МКС. Р. Гжегорчикова зауважує, що „незаперечно найважливішими [для з'ясування мовного образу світу. — С. Г.] є явища лексичні, а найбільше — групи словникового складу, що становлять своєрідний класифікатор світу”⁹. У принципах класифікації лексики на тематичні групи, способах встановлення взаємозв'язків між ними відбивається певне уявлення про зовнішній світ, створюється своєрідна МКС. Ф. Дорнзайф наголошував, що під час класифікації лексичного матеріалу „необхідно виходити не з окремих слів, щоб визначити їх значення, а з речей, понять; цей шлях саме й означає вивчення словесної оболонки для думки”¹⁰.

Методом суцільного розписування староукраїнських пам'яток кін. XVI – XVII ст. та внаслідок опрацювання лексикографічних джерел було досліджено 17 тематичних груп лексики, в яких виявлено 975 лексичних запозичень із 28 мов, серед яких 357 полонізмів (див.: Табл. 1).

Таблиця 1.¹¹

Мова	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17
пол.	108	70	17	-	5	10	2	4	2	5	8	15	52	1	10	35	13
чес.	-	2	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	1	-	2
слов.	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
рос.	-	-	2	2	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
біл.	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-	-
стсл.	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	5	-	-	-	-	-
цсл.	1	3	-	-	1	-	-	-	-	-	-	2	7	-	-	3	-
тюрк.	-	48	2	4	5	2	-	3	-	6	-	8	13	-	4	-	2
тур.	-	-	5	-	-	-	-	-	-	6	1	3	-	-	-	-	-
тат.	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-
осет.	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-
ар.	-	-	4	-	-	-	-	-	-	3	2	5	-	-	-	-	-
перс.	-	1	2	-	-	-	-	1	1	-	-	2	-	-	-	-	-
лат.	7	9	1	-	1	1	1	-	1	-	4	23	21	6	6	13	23
гр.	4	2	-	-	-	-	-	-	-	2	2	15	23	1	3	-	3
фр.	-	6	2	2	2	4	-	1	1	-	-	5	4	-	-	-	1
рум.	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	3	2	-	1	-	-
ісп.	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-	-	-

⁹ R. Grzegorzycowa, *Pojęcie językowego obrazu świata*, [w:] *Językowy obraz świata*, Lublin 1990, s. 45.

¹⁰ F. Dornseiff, *Der deutsche Wortschatz nach Sachgruppen. 1. Aufl.*, Berlin-Leipzig 1933–1934, [w:] Ю. Н. Караулов, *Общая и русская идеография*, Москва 1976, с. 242.

¹¹ 1) назви на позначення психічних та емоційних станів людини; 2) військова лексика; 3) назви тканин, шкіри, хутра; 4) назви взуття та текстильного вбрання, яке одягається на ноги; 5) назви головних уборів; 6) назви на позначення прикрас та оздоблювальних елементів одягу; 7) назви на позначення натільного одягу; 8) поясний одяг та його оздоблювальні елементи; 9) назви на позначення короткого верхнього одягу; 10) назви на позначення верхнього одягу; 11) назви на позначення кольорів; 12) назви харчових продуктів та процесу споживання, приготування та зберігання їжі; 13) назви осіб за професійним спрямуванням чи родом занять; 14) лексика на позначення освітньо-педагогічного процесу; 15) назви одиниць виміру та ваги; 16) нумеральна і темпоральна лексика; 17) лексика на позначення грошових одиниць та операцій з ними.

іт.	1	12	2	1	1	1	-	-	-	-	1	5	4	-	-	-	1
нім.	6	36	11	2	1	10	-	7	1	2	8	19	47	-	18	4	11
англ.	-	-	1	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-
уг.	1	5	-	-	1	-	-	-	1	1	-	1	4	-	3	-	1
мад.	3	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	1	-	-	-	2
лит.	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	3	-	-	-	1
ісл.	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-	-	-
шв.	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-
скан.	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-
гот.	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	8	-	-	-	-
гол.	-	3	-	-	-	1	-	-	-	-	1	-	1	-	-	-	-

Для кожної тематичної групи лексики характерна різна наповненість польськими запозиченнями: окремі є досить розгалуженими (назви на позначення психічних та емоційних станів людини — 108 слів; військова лексика — 70 слів, назви осіб за професійним спрямуванням чи родом занять — 52 слова), інші — малочисельними (назви на позначення кольорів — 8 слів, назви головних уборів та назви на позначення верхнього одягу — по 5 слів, лексика на позначення освітньо-педагогічного процесу — 1 слово).

Зазначимо, що едіція інтенсивності запозичень із різних мов в окремих пам'ятках також виявила тенденцію домінування полонізмів над іншими запозиченнями. Напр., аналіз лексичного складу *Лохвицької ратушної книги другої половини XVII ст.* (актів № 1–50) дає змогу робити висновки про перевагу польських запозичень (із 739 запозичень — 365 полонізмів). Жанрова специфіка пам'ятки впливає й на різну інтенсивність уживання окремих запозичень: від поодинокого (пол. *найбарзеи, варуємь, велце, внеть, долегливости, зуполне / зупелне, нецнотливый, потварь*, лат. *викарии*) до багаторазового (пол. *ведлугь* — 41, *жеби* — 38, *жадным* — 21, *очевисто* — 39, нім. *войтъ* — 53, лат. *декретъ* — 31, *артикуль* — 24, чes. *грош* — 41). Зауважимо, що більшість полонізмів зафіксовано пам'ятками XVI–XVII ст. ділового й полемічного стилю.

Складною лишається проблема встановлення часу проникнення запозичення в мову-реципієнт. Іноді лінгвістам вдається простежити, коли вперше в писемних джерелах досліджуваного періоду зафіксована та чи та лексема. Саме цю дату першої презентації запозичення в українськомовних пам'ятках умовно вважатимемо часом переймання іншомовного елемента в мову-реципієнт, оскільки авторка цієї праці свідомо того, що лексема могла існувати в українській уснорозмовній мові чи в пам'ятках, що ще не стали об'єктом едіції й лексикографічного опрацювання, ще задовго до часу написання відповідного твору, або ж ця лексема є „авторським” запозиченням, що вказує на його мовну обізнаність, проте не мала значного поширення, а тому не відбита іншими пам'ятками. Це дає підстави стверджувати, що дата написання твору не завжди може точно відповідати часу проникнення запозичення в мову-реципієнт, а тому є умовною. Ю. Сорокін наголошував, що „запозичене слово є готовим лексичним матеріалом, який міг бути взятий із однієї мови в іншу в різний час. Тільки для тих запозичених слів, для яких зрозуміло, коли вони з'явилися в мові-джерелі, можна з повною достовірністю встановити крайню точку, час, раніше якого вони не могли з'явитися в мові, що їх запозичила”¹². Зіставлення різних історико-лексикографічних та лексикологічних джерел в опрацюванні іншомовних запозичень часто виявляє розбіжності в питанні трактування часу

¹² Ю. Сорокін, *Развитие словарного состава русского литературного языка 30–90-е годы XIX века*, Москва-Ленинград 1965, с. 59–60.

з'яви запозичень у мові-реципієнті (напр.: лат. *акт*: ІСУМ — 1567 р., ІСУЯ — 1622 р., МСТ — 1657–1674 рр.; пол. *валка*: ІСУЯ — 1347 р., ІСУМ — 1489 р., МСТ — 1541 р. і т.д.), що зумовлено різною кількістю опрацьованих різножанрових пам'яток при їх укладанні (порівн.: список опрацьованих джерел до ІСУМ становить 35000, до ІСУЯ — 400, а до МСТ — 34). Проблема хронологізації запозичень лишається актуальною, оскільки прочитання пам'яток саме під цим кутом зору має особливе значення для історії східнослов'янських етносів та їхніх мов, поглиблює розуміння багатопланового у своїх виявах процесу контактування й взаємодії мов.

Не менш складним для з'ясування в кожному конкретному разі залишається питання про шляхи проникнення запозичень у мову-реципієнт: безпосередньо з мови-джерела чи через посередництво інших мов і яких саме. Безпосереднє контактування українського та польського етносів сприяло з'яві значної кількості полонізмів у староукраїнських писемних пам'ятках (*колвекъ* < *kołwiek*, *остатне* < *ostatnie*, *очевисто* < *очевистый* < *oczewisty*, *пожежгнати* < *pożegnać*, *поневажъ* < *ponieważ*, *потваръ* < *potwarz*, *ведлугъ* < *według*, *зуполне* < *zupełnie*, *барзо* < *barzo*, *звадца* < *zwadca*, *зацный* < *zaczny*, *долегливостъ* < *dolegliwość*, *звлаща* < *złaszcza*, *збитечный* < *zbyteczny* та ін.). Велику роль відіграла польська мова і в процесі переймання іншомовних елементів як мова-посередниця, зокрема із 618 проаналізованих запозичень (полонізми не враховані) через посередництво польської мови в староукраїнську було перейнято 157 лексем, серед яких переважають германізми та латинізми¹³ (див.: Табл. 2).

Таблиця 2.

Мова-джерело запозичення	Лексеми, що запозичені в староукраїнську мову через посередництво польської мови
нім. (77)	<i>рицерско, вага, твалить, бенкарть, фрасунокъ, дяковати, куля, гуфъ, ладунокъ, ширмірство, форитовати, рятувати, пляць, гетьман, галабартникъ, райтария, пушкаръ, зашанцованье, вербунокъ, абшитъ, варта, пасъ, болтъ, барва, аркабузь, привалокъ, комісар, футро (> выфутрованъ), клейнотъ, ланцугъ, абъшлагъ, ланъ (> лановое), кмин, дукатъ, фасоля, маца, вахларъ, рижъ, бляха, моргъ, блахмалъ, белля, кнафель, вантухъ, кнебель, штука, лиштва, куфа, занкель, пампухъ (> пампушокъ), плюдры, шнуръ (> шнуровка), индеракъ, дракгаръ, пигва, блаватъ, фаска, тимецъ, бохонъ, замша, рахунокъ, шарлатный, каштановый, буриштиновый, фиалковый, петрушка, тижмо, захцькъ, инбир, таляръ, шелюгъ, коштъ, фришть, цитваръ, шафран, цукор, родзинки</i>
лат. (34)	<i>лементѣка, анімушь, виоленция, ветовати, дигнитарство, левизоръ, венеровати, афектъ, лекція, академія (< гр.), инспектор, семінарій, алюмн, чиншь, квота, гимнастес (< гр.), префект, гармата, аппаратъ, експедиция, здезеловати, компанія (> компанійци), дукля, аквавита, курта, кораль (> коралный), буряк (> бураковый), карбунколовый, кардимонъ, цинамонъ, коріандеръ, цитрина, булка, миля</i>

¹³ 515 латинізмів, запозичених за посередництва польської мови, стали предметом окремої едиції в монографії: С. Гриценко, *Лексичні латинізми в українськомовних текстах кінця XVI – XVII століття*, Київ 2011, с. 112–132.

іт. (15)	<i>кавалеръ, мушкетъ, дарда, гвардия, белюарда, кгаляра, шпада, манеля, буратикъ, шкарпетка, помаранча (> помаранчовий), салат, гармашъ, кавалкаторъ, дукать</i>
фр. (13)	<i>карабинъ, кирисъ, берлинъ, пукель, браселикъ, пузументъ, камлетъ, боты, лікер, мускат, балверъ, барило, капъталъ</i>
анг. (1)	<i>каразъ</i>
уг. (2)	<i>катанка, трембачъ</i>
рум. (1)	<i>домна</i>
слов. (1)	<i>капци</i>
гр. (1)	<i>дактиль</i>
чес. (1)	<i>кухаръ</i>
тюрк. (2)	<i>кончеръ, папуць</i>
тур. (5)	<i>делия, делюра, кобзистый, кунътушь, атласъ</i>
перс. (1)	<i>кабатъ</i>
ар. (3)	<i>жупанъ, кармазинъ (> кармазиновий), лазуровий</i>

Іноді важко однозначно вказати, яка саме мова виступала у функції посередниці в процесі переймання запозичень, зокрема укр. *гоноръ, гонеръ* < стп. чи стч. *honor* < лат. *honor*.

Дискусії серед етимологів часто викликають не лише мови-посередниці, а й саме джерело запозичення, зокрема укр. *каптуръ* (> *капътуровий*) трактується як чеське запозичення (стч. *kaptour*¹⁴, стч. *kaptúr*¹⁵) О. Буликою¹⁶, як польське запозичення (стп. *kaptur*) Є. Тимченком¹⁷, як італійське (іт. *sarago, sarago*) Е. Бернекером¹⁸, О. Преображенським¹⁹, О. Соболевським²⁰, як латинське запозичення (лат. *sartura* < нар.лат. *sarra*) Ф. Славським²¹, як тюркське запозичення (чаг. *kaptur*) Ф. Міклошичем²², укладачами *Етимологічного словника української мови*²³ та *Словника української мови XVI – першої половини XVII ст.*²⁴. Не визначилися етимологи й щодо мови-посередниці в процесі переймання цього запозичення: безпосередньо з тюркських, польської чи чеської мов чи через посередництво польської чи чеської мов з італійської, латинської чи тюркських мов.

Окреслення шляху запозичення завжди залишає місце для дискусій і уточнень, оскільки вияв нових джерел може змінити оцінки щодо наявності й характеру посередництва при перейманні конкретної мовної одиниці.

¹⁴ *Słownik wyrazów obcych*, wyd. 9, red. Z. Rysiewicz, Warszawa 1963, s. 324.

¹⁵ J. Karłowicz, *Słownik wyrazów obcego a mniej jasnego pochodzenia: używanych w języku polskim*, Kraków 1894–1905, s. 252.

¹⁶ А. М. Булыка, *Лексичныя запозычанні у беларускай мове XIV–XVIII ст.*, Мінск 1980, с. 112.

¹⁷ Є. К. Тимченко, *Матеріали до словника писемної та книжної української мови XV–XVIII ст.*, Київ, Нью-Йорк 2002, кн. 1, с. 357.

¹⁸ E. Berneker, *Slavisches etymologisches Wörterbuch*, Heidelberg 1924, t. 1, s. 487.

¹⁹ А. Г. Преображенский, *Этимологический словарь русского языка в 4 т.*, Москва 1958, т. 1, с. 294.

²⁰ А. И. Соболевський, *Изъ истории русскаго словарнаго матеріала. По поводу новыхъ выпусковъ этимологическихъ словарей Э. Бернекера и А. Г. Преображенскаго*, [в:] „Русскій филологическій вѣстникъ”, Warszawa 1913, т. LXX, № 3, s. 85.

²¹ F. Sławski, *Słownik etymologiczny języka polskiego*, Kraków 1982, т. 2, s. 61.

²² F. Miklosich, *Die türkischen Elemente in den südost- und osteuropäischen Sprachen*, Nachtrag-Wien 1890, t. II, s. 142.

²³ *Етимологічний словник української мови в 7 т.*, редкол. О. С. Мельничук, Київ 1985, т. 2, с. 377 — далі ЕСУМ.

²⁴ *Словник української мови XVI – першої половини XVII ст.*, Львів 2008, вип. 14, с. 46.

Важливим аспектом у дослідженні лексичних запозичень є аналіз супровідних та подальших семантичних змін, оскільки „доля запозичених слів залежить <...> від процесу семантичного пристосування, від того, наскільки їх введення виправдано потребою вираження особливих понять, нових значень і смислових відтінків”²⁵. Зауважимо, що запозичення, пристосовуючись до фонетичної й морфологічної систем мови-реципієнта, підпорядковуються нормам цих систем; вони не можуть порушити стійкості цих рівнів мови. На семантичному рівні відбуваються зміни іншого порядку: пристосовуючись до іншої лексико-семантичної системи, запозичення зазнають впливу цієї системи, але й сама семантична система мови-реципієнта зазнає змін під впливом цього запозичення. У процесі тлумачення семантичних змін запозичення дослідник часто послуговується даними лексикографічних джерел, що можуть різнитися підходами їхніх авторів в оцінці значень одних і тих самих лексем. У цьому контексті пригадуємо слова Е. Бенвеніста: „Критерії формальної реконструкції <...> можуть бути дуже строгими, оскільки вони визначаються точними правилами <...>. Що ж стосується сфери значення, то єдиним дороговказом є певна правдоподібність, що базується на „здоровому глузді”, особистій думці лінгвіста і тих паралелях, які він зможе навести”²⁶.

Едиція польських запозичень, зафіксованих у староукраїнських писемних джерелах XVI – XVII ст., дає змогу окреслити такі моделі семантичної адаптації до системи мови-реципієнта та подальшого функціонування в сучасній українській мові: 1) запозичення з часом зникає з мови-реципієнта разом із відповідною реалією. Зауважимо, що „процес входження і процес зникнення застарілих слів із мови — це процеси різного ступеня інтенсивності. Процес зникнення слів <...> довготриваліший, порівняно з процесом засвоєння нових слів <...> Процесу виходу слів з ужитку <...> передують їх постійне „старіння”, звуження їх слововжитку <...> і зміна їхнього значення та стилістичної характеристики”²⁷. Напр.: полонізм *колтрышь* „грубе, просте сукно” (> *колтрышокъ, колтрышовый, колтрышский* < стп. *kołtrysz* „сукно простого виготовлення” (*kołtryszek*)²⁸) часто фіксується староукраїнськими пам’ятками, має ряд похідних, однак на сучасному етапі розвитку української мови ця лексема не вживається, оскільки реалія, яку вона номінує, не є ужитковою; 2) запозичення староукраїнського періоду продовжує своє функціонування в сучасній українській мові зі сталою семою. Напр.: полонізм *жебракъ* „людина, яка живе з милостині; старець; дуже бідна людина” (< стп. *žebraк*²⁹ < *жебрати* < стп. *žebrać* < чес. *žebrať* < стч. *škebrati* „канючити”³⁰) з цим же значенням вживається в сучасній українській мові³¹; 3) запозичення активно функціонують у староукраїнський період, а в сучасній українській мові замінюються синонімом. Напр.: у староукраїнський період для номінації поняття „цукор” використовува-

²⁵ Ю. А. Сорокин, указ. источник, с. 64.

²⁶ E. Benveniste, *Problèmes sémantiques de la reconstruction*, [w:] *Word*, New York 1954, v. 10, № 3–4, s. 251.

²⁷ Ю. А. Сорокин, указ. источник, с. 11.

²⁸ *Словник української мови XVI ...*, вип. 14, с. 199; *ЕСУМ*, т. 2, с. 525; *Słownik języka polskiego. ulozony pod red. J. Karłowicza, A. Kryńskiego, W. Niedźwiedzkiego*, Warszawa 1900–1927, t. 2, s. 413.

²⁹ *Словник української мови XVI ...*, вип. 9, с. 134.

³⁰ *ЕСУМ*, т. 2, с. 191; A. Brückner, *Słownik etymologiczny języka polskiego*, Warszawa 1957, s. 663; V. Machek, *Etymologický slovník jazyka českého a slovenského*, Praha 1957, s. 611.

³¹ *Словник української мови*, за ред. І. К. Білодіда, в 11 т. Київ 1971, т. 2, с. 517 — далі *СУМ*.

лися полонізм *фарина* (< пол. *faruna* „неочищений цукровий пісок”³²), грецизм *сахар* (< гр. *σάκχαρ(ον)* < д.-інд. *śárkaṅā* „гравій, пісок; цукровий пісок”³³), германізм *цукор* (< через пол. посередництво (*sukier*) < з нім. *Zucker* < італ. *zucchero* < лат. *succagum* < д.-інд. *śárkaṅā*³⁴). На сучасному етапі розвитку української мови полонізм *фарина* був витіснений у розмовному мовленні грецизмом *сахар*, що має низку похідних (*сахарець, сахарин, сахариновий, сахаристий, сахаристість, сахарити, сахарний, сахарниця, сахарня, сахаровар, сахароваріння, сахароварний, сахароза, сахарозаводчик*³⁵), а нормативним став германізм *цукор* з рядом похідних: *цукорниця, цукорничка, цукорня, цукорок, цукринка, цукристий, цукристість, цукробуряковий, цукрований, цукровар, цукроваріння, цукроварний, цукроварня, цукровий, цукровик, цукровичка, цукровість, цукрянний, цукроза, цукрозавод, цукрозаводський, цукрозаводчик, цукрозаводчиця, цукрозний, цукрокомбінат, цукрофінадний, цукросировина, цукротрест, цукрування*³⁶. Велика кількість дериватів цих запозичень у сучасній українській мові зумовлена активним розвитком цукрового виробництва в Україні упродовж XVI – XXI ст.; 4) запозичення староукраїнського періоду в діяхронічній проекції зникає з літературної мови, однак продовжує функціонувати в окремих діалектах. Напр.: лексема *шарый* „сірий, темно-сірий” (< пол. *szary*³⁷) активно функціонувала в староукраїнський період, позначаючи відповідне забарвлення тканини, одягу, а також масть коней. Зауважимо, що цей полонізм зафіксований також у сполучі *шара риба*, що номінує страву, приправлену соусом сірого кольору³⁸. У сучасній українській літературній мові ця лексема не вживається, однак фіксується в діалектах на позначення „сірого” кольору³⁹; 5) запозичення активно використовується мовцями в староукраїнський період розвитку мови, а з часом у літературній мові набуває маркування застарілої лексеми або кваліфікується як історизм. Напр.: полонізм *опричникъ* „розбійник, грабіжник”⁴⁰ (< пол. *orgyszek* „розбійник, бандит, злодій”⁴¹) був частовживаним у пам’ятках досліджуваного періоду, а в сучасній українській мові це слово є історизмом і позначає „дворянина, який служив в опричині”⁴²; 6) моносемантичне запозичення продовжує активне функціонування в літературній мові в діяхронії, а в діалектному мовленні „обростає” новими значеннями, похідними. Напр.: префіксально-суфіксальне утворення *запаска*, що походить від полонізму *pas* „пояс”⁴³, у староукраїнський період (XVII ст.) позначало „жіночий одяг у вигляді шматка тканини (переважно вовняної) певного розміру, що використовувався замість спідниці для обгортання стану поверх сорочки, запаска”, „по-

³² *Польсько-український словник в 2 т*, за ред. Л. Л. Гумецької, Київ 1960, т. 2, с. 243.

³³ *ЕСУМ*, т. 5, с. 191; М. Фасмер, *Этимологический словарь русского языка в 4 т.*, Москва 1971, т. 3, с. 567.

³⁴ *ЕСУМ*, т. 6, с. 265.

³⁵ *СУМ*, т. 9, с. 62.

³⁶ Там само, т. 11, с. 246–248.

³⁷ *Матеріали до словника писемної та книжної української мови XV – XVIII ст.*, Київ-Нью-Йорк, 2003, кн. 2, с. 489; *ЕСУМ*, т. 6, с. 382; А. Brückner, *op. cit.*, s. 541; V. Machek, *op. cit.*, s. 605–606.

³⁸ S. Linde, *Słownik języka polskiego*, Lwów 1859, t. 5, s. 555; *Słownik języka polskiego...*, t. 6, s. 571.

³⁹ *СУМ*, т. 11, с. 412.

⁴⁰ *Матеріали до словника...*, кн. 2, с. 49.

⁴¹ *ЕСУМ*, т. 4, с. 204; А. Brückner, *op. cit.*, s. 437.

⁴² *СУМ*, т. 5, с. 729.

⁴³ *ЕСУМ*, т. 4, с. 303; А. Brückner, *op. cit.*, s. 398.

лотнище з зав'язками, яке носили спереду поверх плахти"⁴⁴. Синонімом до лексеми *запаска* в пам'ятках XVI – XVII ст. було слово *запаснича* та рідкісна українська інновація *запояска*, а пам'ятки XVIII ст. фіксують паралельне вживання лексем *запаска* й *запояска* (остання не збережена сучасною українською літературною мовою, а фіксується лише *Малоруско-німецьким словарем* Є. Желехівського і С. Недільського⁴⁵), і вже наприкінці XIX ст. *запаскою* почали називати звичайний фартух із фабричної тканини, який одягали поверх спідниці або плахти⁴⁶. Лексема *запаска* донині зберегла основне значення, а в діалектах розширила своє семантичне значення новими, зокрема „фартух”⁴⁷, „пояс”⁴⁸, „чоловічий пояс”⁴⁹, „сорочка”, „тканина (зайва, запасна)”⁵⁰. Основна діалектна сема „фартух” у бойківських говірках передається ще синонімами *затинка*, *запасаца*, *припинка*⁵¹, а в середньополіських та суміжних говірках — *запинало*, *запинач*, *затинка*, *запинанка*, *запиначка*⁵², в гуцульському говорі — словосполученням *поверхна запаска*⁵³.

Зазначимо, що кожна семантична модель по-різному представлена у відповідних тематичних групах лексики, що обумовлено позамовними чинниками розвитку мови, семантичною специфікою самої групи.

Типовим явищем, що супроводжує процес запозичення, є з'ява семантичних дублетів у мові-реципієнті. Досліджуючи польські запозичення, зафіксовані в староукраїнській мові XVI – XVII ст., виявлено семантичні дублети практично у всіх тематичних групах лексики (поняття „обман, брехня” номінувалося питомими лексемами: *баламутство*, *баламутня*, *брехане*, *лганье*, *лож* та запозиченнями: *клямство* (пол.), *кляманя* (пол.), *змышляньє* (пол.), *ошуканє* (пол.), *облудность* (пол.) — *бенкарть* (нім.) — *фалишь* (лат.); ця тенденція простежується й у військовій лексиці: *моцование* (пол.), *валка* (пол.), *утарчка* (пол.), *потычка* (пол.), *бедженє* (пол.) — *ширмерство* (нім.), *гарць* (нім.) — *потреба* (укр.), *росправа* (укр.), *бой* (укр.), *бойка* (укр.), *битва* (укр.)).

Едиція польських лексичних запозичень, зафіксованих староукраїнськими писемними пам'ятками, переконує в істинності твердження Ю. Сорокіна про те, що „кожен стан лексичного складу є лише момент у безперервному ланцюгу його змін. У кожному такому історичному моменті відображені попередні

⁴⁴ *Словник української мови XVI ...*, вип. 10, с. 131.

⁴⁵ Є. Желехівський, С. Недільський, *Малоруско-німецький словар в 2 т.*, Львів 1886, т. I, с. 264.

⁴⁶ *СУМ*, т. 3, с. 247.

⁴⁷ П. П. Білецький-Носенко, *Словник української мови в 2 т.*, Київ 1966, с. 146; І. Верхратський, *Говір батюків*, [в:] *ЗНТШ*, Львів 1912, т. 15, с. 267; Ф. И. Бабий, *Бытовая лексика говоров среднего бассейна Горыни (названия одежды, обуви и головных уборов)*, Дис. канд. філол. наук, Ужгород 1985, с. 72, 75; *Матеріали до словника буковинських говірок в 2 т.*, Чернівці 1979, т. II, с. 29; Г. П. Аркушин, *Словник західнополіських говірок*, Луцьк 2000, т. I, с. 172; А. С. Соколовская, *Полесские названия одежды и обуви*, [в:] *Лексика Полесья*, Москва 1968, с. 288; Г. Гримашевич, *Словник назв одягу та взуття середньополіських та суміжних говірок*, Житомир 2002, с. 53; Г. Березовська, *Словник назв одягу та взуття у східно-подільських говірках*, Умань 2010, с. 84–85.

⁴⁸ Б. Кобилянський, *Гуцульський говір і його відношення до говорів Покуття*, [в:] *Український діалектологічний збірник*, Київ 1928, кн. I, с. 70; Г. Гримашевич, *засн. джерело*, с. 53; Г. Березовська, *засн. джерело*, с. 84–85.

⁴⁹ Г. Гримашевич, *засн. джерело*, с. 53.

⁵⁰ Г. Березовська, *засн. джерело*, с. 84–85.

⁵¹ М. Й. Онишкевич, *Словник бойківських говірок в 2 т.*, Київ 1984, т. I, с. 279.

⁵² Г. Гримашевич, *засн. джерело*, с. 54.

⁵³ *Картотека Словника гуцульських говірок*, зберігається в Інституті українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України у Львові.

зміни, нашарування різних епох і стимули подальших змін”⁵⁴. Лексичні запозичення є своєрідними міні-історіями формування української МКС, адже, як зауважив італійський дослідник А. Грамші, „історія семантики — це аспект історії культури: мова становить одночасно і щось живе і музей старожитностей життя та цивілізацій”⁵⁵.

Лише комплексне вивчення запозиченої лексики вможливить уточнення даних щодо часу, шляхів, мети, значення запозичення, процесу його адаптації та подальшої трансформації тощо. У цьому контексті видається необхідним створення словника лексичних запозичень, що базувався би на найновіших дослідженнях різножанрових і різночасових пам’яток та на найповніших сучасних картотеках історичних словників слов’янських мов.

⁵⁴ Ю. А. Сорокин, *указ. источник*, с. 20.

⁵⁵ А. Gramsci, *Il materialismo storico e la filosofia di Benedetto Croce*, Torino 1948, s. 146.

UKRAIŃSKA LOKALIZACJA OPROGRAMOWANIA KOMPUTEROWEGO: ZARYS PROBLEMU

PRZEMYSŁAW JÓŻWIKIEWICZ
Uniwersytet Wrocławski, Wrocław — Polska

УКРАЇНСЬКА ЛОКАЛІЗАЦІЯ ПРОГРАМНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ:
ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

ПШЕМИСЛАВ ЮЗВІКЕВИЧ
Вроцлавський університет, Вроцлав — Польща

АНОТАЦІЯ. У статті обговорено проблеми, пов'язані з перекладом програмного забезпечення, здійсненого українською мовою. Особливу увагу приділено законам, що впливають на стан ІТ-ринку України та роботу українських перекладачів-комп'ютерників щодо налагодження ПЗ для україномовних користувачів.

UKRAINIAN LOCALIZATION OF THE SOFTWARE:
OUTLINE OF THE PROBLEM

PRZEMYSŁAW JÓŻWIKIEWICZ
University of Wrocław, Wrocław — Poland

ABSTRACT. The article surveys the problems concerned with the translation of IT products into Ukrainian. Special attention was devoted to the regulations that affect the state of the Ukrainian IT market and the work of Ukrainian IT translators in terms of customization of software for the Ukrainian recipient.

Ukraińskojęzyczne oprogramowanie komputerowe, podobnie jak i literatura informatyczna w języku ukraińskim stanowi w zasadzie produkt niszowy, bowiem sytuacja na ukraińskim rynku technologii informacyjnych, a mam tu na uwadze zarówno oprogramowanie komputerowe, zasoby sieciowe, jak i ofertę wydawniczą, jest w wysokim stopniu zdominowana przez produkty rosyjskojęzyczne. Stan ten utrzymuje się od wielu już lat i niewiele wskazuje na to, by miała w tej kwestii nastąpić jakaś znacząca zmiana.

Genezy takiej, a nie innej kondycji szeroko pojętej ukraińskojęzycznej produkcji w dziedzinie IT należy doszukiwać się już w latach 60.–70. minionego stulecia. Wprawdzie podjęto wówczas pierwsze próby stworzenia ukraińskich zasobów terminologicznych opisujących techniki obliczeniowe, jednak fakt ten należy rozpatrywać jedynie w kategoriach wyjątku, ponieważ językiem naukowców pracujących w ukraińskich zespołach badawczych był przede wszystkim język rosyjski. Wysiłek nad stworzeniem podstaw ukraińskiej terminologii komputerowej bezpośrednio związany był z pracami nad *Encyklopedią cybernetyki* — dzieła, które ostatecznie ukazało się w dwóch wariantach: ukraińskim¹, w roku 1973 oraz rosyjskim, w rok później. Wśród autorów poszczególnych haseł znaleźli się uczeni z obszaru całego ZSRR. Jak nietrudno się domyślić, hasła nadsyłane do redakcji

¹ *Енциклопедія кібернетики в 2 т.*, за ред. В. М. Глушкова, Київ 1973.

były opracowane w języku rosyjskim. Z racji przyjętych założeń redakcyjnych, musiały być one tłumaczone na język ukraiński. Proces ten, niezwykle trudny i żmudny, utrudniał fakt, iż przekład nie ograniczał się do zwyczajowych działań translatorskich — należało bowiem stworzyć² od podstaw większość terminów, gdyż po prostu nie istniały one w języku ukraińskim. Były to zatem pierwsze zabiegi tłumaczeniowe w obrębie ukraińskiej leksyki informatycznej.

Jak jednak wspomniałem, próbę tę należy uznać za udaną jedynie połowicznie, ponieważ ukute wówczas terminy w praktyce nie funkcjonowały w ukraińskim środowisku informatycznym, dla którego platformą komunikacji w znakomitej większości pozostawał język rosyjski.

Sytuacja nie ulegała w zasadzie zmianie przez kolejne dwie dekady. Wprawdzie ukazała się w tym czasie pewna ilość publikacji z zakresu informatyki w języku ukraińskim, lecz można śmiało stwierdzić, że były to jedynie odstępstwa potwierdzające regułę.

Za obecną w literaturze przedmiotu tezą o dwuetapowości powstawania i rozwoju ukraińskiej terminologii informatycznej optuje m.in. Lilija Filuk³, która pierwszy etap umiejscawia w epoce komunistycznej, gdy, jak stwierdza uczona, „[...] будь-яка термінологія, механічно копіювалася з російської”. Sytuacja ta, pisze badaczka, była rezultatem zakazu z lat 30. dotyczącego tworzenia oryginalnej terminologii ukraińskiej oraz faktu, iż środowisko, w którym rodziła i rozwijała się myśl informatyczna, było niemalże w całości rosyjskojęzyczne. Etap ten, kontynuuje autorka, charakteryzował się zupełną wtórnością, a na język ukraiński tłumaczono teksty rosyjskie, orientując się przy tym na rosyjski system terminologiczny.

Druga faza rozwojowa wiąże się nierozdzielnie z uzyskaniem przez Ukrainę niezależności państwowej, otwarciem na Zachód, tworzeniem słowników terminologii informatycznej, wprowadzaniem głównie amerykańskich technologii informatycznych, czemu towarzyszyło ukierunkowanie w tej dziedzinie nauki na terminologię anglojęzyczną. L. Filuk⁴ zauważa, że dochodziło przy tym niejednokrotnie do tworzenia niepotrzebnej synonimii, np. *електронно-обчислювальна машина (ЕОМ) — комп'ютер, алфавітно-цифровий друкувальний пристрій — принтер, графонобудовник — плоттер, розв'язуючий пристрій-процесор* i in.

Dziś, i tu znów wypada zgodzić się z autorką artykułu, gdy podwaliny ukraińskiej terminologii informatycznej są już położone, powinien rozpocząć się trzeci etap — unifikacja i dalsza standaryzacja terminologii, w której decydującą rolę odgrywać będą specjaliści z zakresu leksykografii, terminoznawstwa i informatyki. Jest to niezwykle ważne, bo, jak podkreśla Ałła Lipińska⁵, dzięki temu wyraźniej poprawie ulegnie jakość przekładów literatury informatycznej na język ukraiński, a co za tym idzie zwiększy się ilość publikacji z dziedziny IT w języku ukraińskim.

Istnienie słownictwa informatycznego jako integralnej składowej języka ukraińskiego od strony prawnej reguluje kilka aktów prawnych. Najważniejszym

² Myroslaw Kratko, jeden ze współtwórców dzieła pisał tak: „Важку роботу перевести все на українську мову взяла на себе редакція літературного контролю УРЕ. Пишу ”перевести”, а не ”перекласти”, бо це справді була робота не тільки перекладацька, а й термінологічна, адже українських кібернетичних термінів ще не було”. Електронний ресурс: <http://www.istpravda.com.ua/digest/4d4fb3c09e453/> (12.10.2011)

³ Л. М. Філюк, *Основні етапи формування української терміносистеми інформатики*, [в:] „Культура народів Причорномор'я” Симферополь 2006, № 82, т. 2, с. 202–204.

⁴ Л. М. Філюк, *Шляхи подолання варіантності в українській терміносистемі інформатики*, [в:] „Записки з українського мовознавства” Одеса 2009, вип. 18, с. 238–249.

⁵ А. Ліпінська, *Проблеми комп'ютерної термінології української мови*, [в:] Газета „Університет «Україна»” 2003, № 4–5.

z nich jest rzecz jasna *Konstytucja Ukrainy* i podstawowe stwierdzenie, iż „Державною мовою в Україні є українська мова”⁶. Kolejne zapisy, m.in. postanowienie⁷ ukraińskiego Trybunału Konstytucyjnego z dnia 14 grudnia 1999 r., a zwłaszcza mający jeszcze do niedawna⁸ zastosowanie fragment *Ustawy o językach w Ukrainie* SRR dotyczący języka w sferze informatyki⁹ wskazują na wiodącą rolę języka ukraińskiego na Ukrainie, jednakże w kwestii języka wykorzystywanego w dziedzinie IT *de facto* zrównują status języka ukraińskiego i rosyjskiego.

Wydaje się, że to m.in. ten akt prawny, chociaż przyjęty prawie ćwierćwiecze temu, wydatnie rzutował na rozwój ukraińskiego języka IT w warunkach niezależnego państwa ukraińskiego. Dziś widać, iż faktyczne ustawowe zrównanie obu języków w tej dziedzinie miało bardzo duży wpływ na funkcjonowanie języka rosyjskiego w ukraińskiej sferze technologii informacyjnych.

Kolejne rozwiązania legislacyjne, jak np. w *Ustawie o narodowym programie informatyzacji*¹⁰ z lutego 1998 r. czy dokumenty późniejsze, zasadniczo niczego w tej kwestii nie zmieniły. Efektem takiej polityki, są dziś wyraźne trudności ukraińskojęzycznych użytkowników komputerów. Ograniczony jest dostęp do legalnego oprogramowania w języku ukraińskim, publikacji, zauważalne są również problemy w zakresie rozwoju ukraińskiej terminologii informatycznej, co tłumaczyć można m. in. spuścizną po języku rosyjskim, ale i postępującym wpływem języka angielskiego.

To właśnie z racji tych oddziaływań, a w okresie ostatniej dekady znacznych wpływów angielskich, bardzo ważną kwestią pozostaje problem przekładu na język ukraiński słownictwa wykorzystywanego w sferze IT.

Niezmierne istotne jest tu korzystanie z systemów operacyjnych w języku narodowym. Najczęściej stosowane systemy operacyjne na świecie, a więc seria *Microsoft Windows*, funkcjonują w komputerach osobistych już od połowy lat osiemdziesiątych, jednak ich prawdziwa popularność zaczęła się na początku lat 90., z chwilą pojawienia się na rynku systemu *Windows 3.11*, a później *Windows 95*. Za rynkowym sukcesem tych produktów przemawiały nie tylko rewolucyjne rozwiązania, ale także fakt, iż były to już systemy dostępne w wielu wersjach językowych. Zabrakło wśród nich języka ukraińskiego.

Sytuacja poprawiła się nieco w 2002 r., kiedy to pojawiły się oficjalne ukraińskie nakładki językowe dla programów *MS Word 2002* i *MS Outlook 2002* dostępne w pakietach *MS Office XP Professional* i *MS Office XP Small Business*. Z różnych

⁶ Конституція України, Київ 1997.

⁷ Рішення Конституційного Суду України, [в:] Електронний ресурс: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/v010p710-99/ed20120412/paran54#n54> (12.05.2012). Zob. m.in. zapis: „<...> українська мова як державна є обов'язковим засобом спілкування на всій території України при здійсненні повноважень органами державної влади та органами місцевого самоврядування (мова актів, роботи, діловодства, документації тощо), а також в інших публічних сферах суспільного життя, які визначаються законом (частина п'ята статті 10 Конституції України). Поряд з державною мовою при здійсненні повноважень місцевими органами виконавчої влади, органами Автономної Республіки Крим та органами місцевого самоврядування можуть використовувати російську та інші мови національних меншин у межах і порядку, що визначаються законами України”.

⁸ Ustawę o językach w Ukrainie SRR z 1989 r. zastąpiła ustawa № 5029-VI (rozdz. X, ust. 2).

⁹ We fragmencie tym czytamy, co następuje: „В Українській РСР інформатика здійснюється на основі української та російської мов. Комп'ютери, які використовуються в роботі державних, партійних, громадських органів, науково-дослідних, конструкторських установ, засобів зв'язку, у сфері торгівлі, обліку, постачання, в закладах освіти й культури, повинні забезпечувати можливість працювати з україномовними і російськомовними текстами”.

¹⁰ Закон України Про національну програму інформатизації, [в:] Електронний ресурс: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show?nreg=74%2F98%E2%F0&find=1&text=%EC%EE%E2%EE%F&x=5&y=9> (12.05.2012).

względów okazję do zapoznania się z tymi produktami miało niewielu ukraińskich użytkowników komputerów.

Rok później, w ramach odbywających się w Kijowie targów *EnterEX, Microsoft* zaprezentował ukraińską wersję systemu operacyjnego *Windows XP Professional*. Jednakże oferowany produkt¹¹ nie był wersją *stricte* ukraińską, a jedynie nakładką instalowaną na rosyjskiej wersji językowej systemu. Nowsza wersja pakietu językowego, która pojawiła się 29 października 2003 roku, jak informowano: „забезпечує інтерфейс користувача мовою Українцян для більшості елементів інтерфейсу Windows XP...” Natomiast produktem językowo lepszym okazała się ukraińska wersja pakietu *MS Office 2003* z 2004 roku.

Kolejny produkt *Microsoftu, Windows Vista*, miał swoją światową premierę w styczniu 2007 roku, zaś ukraiński wariant systemu operacyjnego pojawił się na ukraińskim rynku w maju tego roku. Istotnym *novum* było to, że warstwę językową systemu oparto, nie jak do tej pory na rosyjskiej, ale oryginalnej, amerykańskiej wersji. W jej tłumaczeniu na język ukraiński wykorzystano m.in. doświadczenia informatyków i językoznawców zdobyte w pracy nad projektem *MS Community Glossary. Ukrainian Glossary*.

Nowy system operacyjny rzecz jasna porównywano do poprzedniego, *Windows XP*, który w kwestii „ukrainizacji” okazał się produktem słabszym¹². Wrażenia użytkowników ukraińskiej *Visty* zaczęły pojawiać się na forach poświęconych zagadnieniom komputeryzacji. Większość z nich dotyczyła problemów sprzętowych, jednakże były i takie, w których poruszano kwestie prawidłowości przekładu *Visty* na język ukraiński.

22 października 2009 roku rozpoczęto sprzedaż systemu operacyjnego *Windows 7*, który swą ukraińską premierę miał 9 dni później wraz z ponad dwudziestoma innymi wersjami językowymi. Ukraińska wersja systemu operacyjnego początkowo dostępna była w wersji pudełkowej, preinstalowano ją również na 25 modelach komputerów stacjonarnych i laptopów. Jak stwierdził Dmytro Szymkiw, dyrektor generalny ukraińskiego oddziału *Microsoft, Windows 7* był najbardziej oczekiwaną wersją systemu operacyjnego w całej historii firmy. Wyraził on także zadowolenie, że i Ukraińcy będą mogli ocenić jego możliwości¹³. Sądząc po reakcjach ukraińskich użytkowników komputerów, z którymi można się zapoznać np. na forum portalu *Домівка.Net*, oczekiwali oni nie tylko na lepszą pod względem technicznym, ale również na wolną od błędów i w pełni zukrainizowaną wersję systemu operacyjnego.

Według danych na styczeń 2012 r. na świecie sprzedano ponad 500 mln kopii systemu¹⁴, zaś sprzedaż *Win7* na Ukrainie po roku obecności na rynku przewyższyła *Windows Vista* o 11%. Świadczy to o dużej popularności systemu wśród ukraińskich użytkowników. Można przypuszczać, że wpływ na ten wynik mogła mieć nie tylko funkcjonalność systemu, ale i warstwa językowa produktu. Brak jednak oficjalnych i wiarygodnych danych dotyczących tego, która z wersji językowych, rosyjska czy ukraińska, jest przez użytkowników na Ukrainie kupowana częściej. Można pokusić się o przypuszczenie, że klienci zdecydowanie rzadziej wchodzą w posiadanie wersji oznaczanej symbolem UKR. Przyczyną takiego stanu rzeczy jest przede wszystkim

¹¹ *Windows Ukrainian Interface Pack*.

¹² „Але у порівнянні з XP прогрес все ждно значний! До того ж, працює з коробки, не треба було ставити щось, а потім пакет”, [в:] Електронний ресурс: <http://forum.domivka.net/archive/index.php/t-7315-p-5.html> (30.11.2007).

¹³ Źródło elektroniczne: <http://apitu.org.ua/node/1266> (04.06.2012).

¹⁴ Electronic resource: <http://www.microsoft.com/investor/EarningsAndFinancials/Earnings/PressReleaseAndWebcast/FY12/Q2/default.aspx> (04.06.2012).

fakt, że ukraińscy dystrybutorzy oferują¹⁵ nabywcom głównie wersję rosyjską *Win7*.

Chęć (przynajmniej u części ukraińskiego społeczeństwa) do korzystania z ukraińskojęzycznego oprogramowania z pewnością istnieje. System operacyjny *Windows 7*, podobnie zresztą jak i pakiet biurowy oferowany przez *Microsoft – MS Office 2010*, jest pod względem językowym produktem, w którym wykorzystano doświadczenia zebrane podczas ukrainizacji poprzednich platform. Opinia ta dotyczy również stron internetowych¹⁶ wspierających oba produkty. Oferują one użytkownikom pomoc w języku ukraińskim, co jeszcze nie tak dawno wcale nie było standardem, a ukraińskie komunikaty przechodziły w rosyjskie z reguły już na drugim czy trzecim poziomie menu nawigacji witryny.

Jak podkreśla wielu użytkowników ukraińskiej „Siódemki” jest to system zrusyfikowany w najmniejszym stopniu, a przekład warstwy tekstowej systemu stoi na zadawalającym poziomie.

Wydaje się, że o taki efekt byłoby trudno, gdyby nie ukraińscy uczeni i tłumacze współpracujący z koncernem z Redmond, ale również tłumacze, którzy ukrainizowali ten i poprzednie systemy operacyjne na własną rękę, a pliki ukrainizacyjne udostępniali w Sieci. Śledząc przeróżne fora internetowe, na których toczyły się zaciekle dyskusje na temat zagadnień przekładu poszczególnych segmentów oprogramowania *Microsoftu*, można odnieść wrażenie, że gdyby nie ten pośredni „nacisk”, efekt działań tłumaczy mógłby być nieco inny.

Należy podkreślić, że tłumacze niejako amatorsko¹⁷ pracujący nad lokalizacją produktów *Microsoftu*, zajmowali się, i zajmują się nadal, ukrainizowaniem warstw słownych innych typów oprogramowania. Forum, na którym kwestie dostosowywania oprogramowania światowych producentów dla potrzeb ukraińskiego odbiorcy są jednym z wiodących wątków, jest to „podczepione” do wspomnianego wyżej portalu *Домівка.Net*. „Українізація ПЗ” jest jednym z najczęściej odwiedzanych wątków w dziale „Високі технології”. Pod koniec maja br składał się on z ponad stu tematów, a liczba zamieszczonych tam postów sięgnęła prawie 4 tys., co stawia go w czołówce wszystkich wątków zamieszczanych na tym portalu. O poziomie tłumaczy będących stałymi uczestnikami tego forum, świadczą oferty firm tłumaczeniowych na nim zamieszczane, dotyczące konkretnych zleceń, np. „Ласкаво просимо! Студія Мод.UA запрошує розробників українських ігрових модифікацій до співпраці; !!!ДО СПІВПРАЦІ!!! Усім, хто має бажання до перекладу на українську (з рос. чи англ.) програм я готовий надати всю наявну інформацію, поділитись досвідом... Є можливість, якщо Ви мешкаєте у Києві, запису на компакт-диск необхідного ПЗ і довідкової інформації з процесу перекладу”, albo: „У тебе є вільний час? Ти хочеш зробити добре діло? Бажаєш, щоб у відомій грі дядьки верещали “Надаємо їм копняків”? :) Хочеш побачити своє ім'я у списку розробників гри? Тоді долучайся до команди перекладу ігор українською на <http://uagamer.net>” i in.

Wśród omawianych przekładów oprogramowania, prócz produktów *Microsoftu*, znalazły się tłumaczenia takich programów i gier jak: *Camtasia Studio 7.1*, *Comodo Internet Security*, *CMS*, *Defraggler*, *foobar2000*, *GomPlayer*, *Google Talk*, *ICQ*, *Winamp*, *ArchiVid*, *VyChat 2.1*, *QIP*, *Skype*, *Nero Burning Rom*, *PHP-Nuke*, *Counter-Strike*, *Blitzkrieg* i wielu innych.

¹⁵ Zob. np.: Електронний ресурс: <http://defis.lviv.ua/227-antivirusy.html>, <http://www.terra.rv.ua/portal/?guest>, <http://www.ktc-ua.com/catalog/os>, <http://www.diawest.com/catalog/category/63/> (05.06.2012).

¹⁶ Źródła elektroniczne: <http://office.microsoft.com/uk-ua/products/?CTT=97>, <http://windows.microsoft.com/uk-UA/windows/home> (05.06.2012).

¹⁷ Stwierdzenie to nie jest może do końca adekwatne: „amatorsko” tzn. nie na zlecenie producenta danego programu.

Niejednokrotnie użytkownicy forum pomagają sobie wzajemnie w odnalezieniu najlepszych wariantów dla poszczególnych partii tekstu umieszczając je w kolejnych postach, np.¹⁸:

1.

Invert message sending mode with new line — Повідомлення зворотнього зв'язку посилається з нового рядка

Avatar — Уособлення

Ignore mass private messages — Нехтувати масовими приватними повідомленнями

Show received message delimiter — Показувати розділювач повідомлень

Time to live — Час для життя

OutBox — Вихідна скринька

The username is link for private reports (/msg "user") — Ім'я користувача є зв'язком для приватних повідомлень

Limit smiles — Межа усмішок

2.

Invert message sending mode with new line — Обернений режим надсилання повідомлень з нового рядка

Avatar — Аватар

Ignore mass private messages — Ігнорувати масові приватні повідомлення

Show received message delimiter — Показувати розділювач повідомлень

Time to live — Час чинності

OutBox — Вихідні

The username is link fot PM (/msg "user") — Ім'я користувача є посиланням на ПП (/msg "користувач")

Limit smiles — Обмеження (ліміт) усмішок

3.

Invert message sending mode with new line — Обернений режим надсилання повідомлень з нового рядка

Avatar — Аватар

Ignore mass private messages — Ігнорувати масові ПП

Show received message delimiter — Показувати розділювач повідомлень

Time to live — Час чинності

OutBox — Вихідні

The username is link fot PM (/msg "user") — Псевдо [користувача] є посиланням на ПП

Limit smiles — Обмеження (ліміт) усмішок (емоцій)

Z efektami pracy tłumaczy można zapoznać się również na wielu innych stronach z ukrainizatorami oprogramowania, m. in. <http://playua.net/category/ukrayinizatori/>, <http://ukrstreet.net/load/ukrajinizatori/7>, <http://localize.org.ua/?q=glossary>, <http://toloka.hurtom.com/viewforum.php?f=29>, <http://linux.org.ua/cgi-bin/yabb/YaBB.pl?board=translate> i in.

Na wymienionych witrynach umieszczono ukraińskojęzyczne pliki lokalizujące do takich programów użytkowych i gier jak np. *Max Payne*, *Alien Swarm*, *Steam*,

¹⁸ Електронний ресурс: <http://domivka.net/archive/t-3860.html> (15.09.2012).

Nero Multimedia Suite, Grand Theft Auto IV, Corel VideoStudio, Medal of Honor: Airborne, FlatOut, Silent Hunter III, S.T.A.L.K.E.R, NFS Most Wanted, Maxthon, PowerChute Personal Edition, Radialix, STDU Viewer, TagScanner, Visual Basic, µTorrent, World of Tanks, Crysis 2 i in.

Nakładki językowe, np. w przypadku gier przygodowych w formie podpisów ukazujących się u dołu ekranu czy ukraińskiej wersji audio, instalowane są na angielskiej lub rosyjskiej wersji danego programu modyfikując tym samym formę „komunikowania się” użytkownika z komputerem.

Trudno stwierdzić, w jakim stopniu poziom plików ukrainizujących wymienione programy odbiega od ich tłumaczeń „fabrycznych”, ponieważ niezwykle rzadko można takiego porównania dokonać. Przeszkodą jest tu deficyt materiału porównawczego, czy to z racji jego rzeczywistego braku, czy niemożności jego zdobycia.

Może się wydawać, że funkcjonowanie ukraińskojęzycznych produktów informatycznych, w warunkach, gdy 56% obywateli Ukrainy uważa język ukraiński za ojczysty¹⁹, nie powinno być problemem. Tak duży rynek zbytu sprzętu i oprogramowania powinien być pełen produktów opatrzonych znaczkami UKR. Dlaczego tak jednak nie jest? Dlaczego, np. na odbywającym się w br we Lwowie jubileuszowym 20. Forum Wydawców, książek z dziedziny informatyki napisanych po ukraińsku w zasadzie nie było, natomiast stoisk z bogatą literaturą informatyczną w języku rosyjskim uruchomiono co najmniej kilka?

Odpowiedź na te i podobne pytania może być bardzo rozbudowana lub też może sprowadzać się do kilku zaledwie spostrzeżeń: 1) producentom oprogramowania nie opłaca się tłumaczyć swych produktów na język ukraiński, gdyż wychodzą oni z założenia, że ich rosyjskojęzyczny „software” sprzedaje się tak w Rosji, jak i na Ukrainie oraz innych państwach byłego ZSRR; 2) rynek informatyczny na Ukrainie w większości pozostaje w rękach firm rosyjskich / „rosyjskojęzycznych”, a co za tym idzie nie jest on zorientowany na produkcję ukraińskojęzyczną; 3) produkty ukraińskojęzyczne są celowo pomijane przy dystrybucji; 4) ukraińskim konsumentom jest być może obojętne w jakim języku odbywa się ich dialog z komputerem.

Jak zatem w świetle powyższych faktów przedstawia się kwestia ukraińskiej lokalizacji oprogramowania? Przegląd półek sklepowych oraz zasobów sklepów internetowych oferujących różnego typu oprogramowanie komputerowe nie pozostawia złudzeń — na większości z nich dominują produkty rosyjskojęzyczne. Oprogramowanie tłumaczone na język ukraiński stanowi niewielki odsetek oferty sklepowej. W takich warunkach ukrainizacja przeniosła się niejako do podziemia, a za tłumaczenie produktów informatycznych na język ukraiński wzięły się osoby prywatne. Jest to niewątpliwie sytuacja daleko odbiegająca od normy. Wprawdzie dobrze ona świadczy o ukraińskich informatykach-tłumaczach, jednak jednocześnie ukazuje głęboką patologię nie tylko ukraińskiego sektora informatycznego, ale pośrednio gospodarczego czy politycznego.

¹⁹ Dane na marzec 2013 r. za: *Електронний ресурс*: http://www.kiis.com.ua/materials/pr/20130321_ForAff/foreign_affairs.pdf (16.09.2013).